

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ НА ФАКУЛТЕТА ПО СЛАВЯНСКИ ФИЛОЛОГИИ

НАДМОЩИЕ И ПРИСПОСОБЯВАНЕ

24-25 април 2017 г.

РЕЗЮМЕТА НА ДОКЛАДИТЕ

Литературоведски четения в чест на 80-годишнината на проф. Никола Георгиев

I. Политика, диалог, междутекстовост. Вътрешният и външният контекст на литературата (Сесия в чест на проф. Никола Георгиев)

Полемика-поетика-политика. Споровете на Никола Георгиев

Яни Милчаков

Участието на Никола Георгиев в големите литературни дискусии от 60-те/ 80-те години на XX век не само свидетелства за интелектуален темперамент и социална съпричастност на един висок академичен дух към процесите в българската литература и култура. Най-драматичните спорове в българската „елитарна“ литературна критика от края на XIX в. до 1944 г. се водят между "стари и млади", "еротомани и моралисти", "декаденти и граждански активисти“, „модернисти и реалисти", "идеолози и артисти, изповядващи философията l'art pour l'art“, „традиционалисти и експериментатори“. Въпреки че тези дебати включват най-авторитетните академични литератори, те не

засягат проблемите на методологията на литературната интерпретация, тъй като се осъществяват в плуралистична култура.

За разлика от тях, дискусиите от 60-те /70-те години "за и против свободния стих", между "физици и лирици", „котловинни и космополитни“, "структуралисти и импресионисти" се водят при всички условия, ограничения и рискове на идеологическия монопол върху социалните науки с целия инструментариум за културна и политическа репресия. Някои епистемологични аспекти на дебатите са описани в ценната студия на Боян Манчев *Интерпретациите на идеологията, идеология на интерпретациите (върху полемиките в българското литературознание)*, 2003.

В тези методологически полемии Никола Георгиев създава интерпретаторски контекст на нови литературни произведения и разколебава йерархии в литературния канон. Той деконвенционализира всяка рутинна и с богат до неизброимост реторичен инструментариум - от резкия сарказъм, фината ирония до сциентичната строгост и метафизичната рефлексия сочи ограничеността и рисковете пред всяко говорене, писане и стил на теоретизиране за литературата, което се отклонява от рационалността и вярата в социалния, културния и човешкия смисъл на литературната наука.

Така отвъд злободневните дилеми на дискусиите и идеологическите конюнктурни Никола Георгиев изгражда интегрален хуманизъм на убеждението, основан върху ценностите на литературата и нейните прочити.

Щеше ли да има „Мисъл“ без знаменитата фотография от 1905 г.

Пламен Шуликов

Този въпрос, зададен неотдавна от проф. Никола Георгиев в личен разговор с проф. Яни Милчаков, е, може би, леко модифициран, но във всеки случай несъмнените хипотези, очертани от него, са поне три. Първата от тях се интересува дали изобщо хрестоматийното литературоведско внимание към кръга „Мисъл“ би добило своя характер на почти поклоннически култ без знаменитата му фотографска опора и нейния митогенен ресурс? Втората тълкува фундаменталните отношения между реч и образ, доколкото идеологическата значимост на сп. „Мисъл“ като сакрализирано медийно поле на словото е някак светотатствено търсена в смислотворния потенциал на едно единствено изображение. Третата (признавам, малко по-индиректно засягаща обединението на първия ни литературен модерн) кръжи около приноса на фотографията с присъщия ѝ „графичен садизъм“ (В. Бенямин) изобщо към схващането за реализъм у нас около междувековната граница, а със сигурност и по-късно. Основателността на тези въпроси потвърждават както очевидно умишлено реминисцентни фотографии на литературни кръгове от първите десетилетия на ХХ век, така и няколко общоизвестни, доста недвусмислени и коментирани вече фотоаргумента от нашето текущо съвремие.

Текстът се опитва да обоснове литературоведския култ към знаменитата или звездната (М. Николчина) четворка чрез аргументи от рецепцията на фотографията у нас през

началото на ХХ век. На пръв поглед тези аргументи са твърде опосредствани, което впрочем е вероятна причина те да останат извън системния изследователски интерес. Същевременно обаче правото им да бъдат равноценни провокатори на публичната представа за кръга „Мисъл“, наред със специфично литературни обстоятелства, не подлежи на съмнение поне от гледна точка на интегративността на обществения живот. Коментира се и странното съвпадение между литературоведския култ към числото „четири“ и модификацията на обектива (Tessar, от гр. Τέσσαρα - четири), през който четворката от „Мисъл“ нахлува стабилно в света на безспорната визуална сетивност.

Интертекстуалност и модел, или за „огледалата, в които литературата се оглежда“

Дарин Тенев

Докладът ще се обърне към междутекстовата теория на Никола Георгиев (с особен акцент върху текста „Огледалата на литературата“), за да постави въпроса как междутекстовите връзки моделират (1) произведението; (2) отношението към произведението; (3) представата за литературата. В перспективата на една теория на моделите ще се разгледат няколко произведения – едните, анализирани в работите на Никола Георгиев, другите – некомментираны от него – и ще се покаже по какъв начин междутекстовостта предполага особено отношение на творбата със себе си, несводимо до онова, което е наричано „автореференциалност“. Това особено отношение работи рекурсивно, позволявайки на творбата (а) да се самоопределеля, като в същото време (б) насочва прочита си и моделира в себе си отношението на читателя. Това, разбира се, може да бъде пренебрегнато от читателите, но то трябва да бъде взимано предвид от литературоведа, който иска да научи повече за самата творба. Това предполага специфична работа по конструирането на теоретичен модел, следващ индексите на творбата, чрез които се указва рекурсивното ѝ движение. Става дума за нетипична индексикалност, защото докато обичайно индексите отнасят към контекст (може да се говори *контекстуална индексикалност*), тук индексите препращат към насочена възможност (т.е. има *потенциалностна индексикалност*). Насочената или *ориентирана възможност*, през която творбата се определя в отношението със себе си (и творбата няма идентичност преди това отношение, което я удвоява), в случая с междутекстовостта дава също и гледна точка към моделиране изобщо на литературността – преназначаване на границите на литературата, външни (между литературата и това, което вече няма да е литература) и вътрешни (между жанрове, художествени форми, нарративни структури и др.).

Залогът на междината: Никола Георгиев и интертекстуалността

Биляна Курташева

Текстът ще се фокусира върху интертекстуалните прочити на Никола Георгиев, преди всичко студията му "Името на розата и на тютюна" (1992). Заедно с това ще проследи

по-широкия му ангажимент към теорията за интертекстуалността, неговите коментари и критики, скепсис и въодушевления, концептуализациите му върху "мълчаливите диалози в литературата". Ще трасираме и как някои формулирани от Н. Георгиев посоки и идеи се реализират по-нататък в българското литературознание.

Символните войни между Вапцаров и Марангозов

Тодор Христов

Докладът ще анализира проблема за войната в една сравнително пренебрегната книга на Никола Георгиев „На повратки на село или към света“. Ще опитам да покажа, че изследването представя войната като особена дискурсивна икономия, която може да бъде описана с формулата, изобретена от Люк Болтански, за да опише логиката на криминалните романи от междувоенния период, нахлуване на реалното в света. Ще твърдя, че нахлуването на реалното в поезията на Вапцаров и Марангозов и в студията на Никола Георгиев изпразва от стойност знаците на поезията и популярната култура, превръщайки ги в празни означаващи, способни да артикулират вериги на еквивалентност, антагонизми, хегемонии, в артикулации по-скоро на силови, отколкото на символни отношения. Ще опитам да изясня особената релевантност на този начин на представяне на войната за съвременната ситуация, в която тя се оказва все по-радикално детериториализирана.

История на литературното познание („Тезиси по историята на новата българска литература“ на Никола Георгиев)

Виолета Русева

Историческа поетика е академична дисциплина във филологическите факултети на българските университети от началото на 90-те години на XX век. В набора от университетски курсове, модусът, който трудовете на руския учен А. Н. Веселовски предполагат, изпревари последвалия кризис на историчността в хуманитарните изследвания. Основният въпрос: доколко става дума за „отделна литературоведска дисциплина“ и доколко за „особен аспект на изследванията по литературна история“ организира заседанията на две национални конференции по историческа поетика в Баня (24 – 26 февр. 1988 г.; 11 – 13 апр. 1989 г.), подготвени от секцията по теория на литературата в Института за литература на БАН. (Конференциите са реферирани от Ал. Панов в Хроника на сп. „Литературна мисъл“ в кн. 6 и кн. 8 за съответните години.) Основен тезис на руския учен: за разпада на архаичния синкретизъм и диференцирането на литературни жанрове, предефиниран като – има ли преход от фолклор към литература, доминира разискванията на двете конференции. Неизразени в пряк дебат, възможните позиции се персонализират от Н. Георгиев и Б. Ничев. На първата конференция Н. Георгиев репрезентира сложността на своите „Тезиси по история на новата българска литература“, вече публикувани, четени, и в момента на дискусиите мислени от всички участници. Също така позната е тезата на Б. Ничев в „Увод в южнославянския реализъм. От фолклор към литература в естетическия развой

на южните славяни през XVIII и XIX век”. Настоящият текст не отдава дължимото чрез спомени. Своеобразен синтез между историчност на литературността и история на литературоведското познание, „Тезиси по история на новата българска литература” на Н. Георгиев станаха основа за Програма на академичната дисциплина „Историческа поетика на новата българска литература” във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”. Докладът предлага аналитичен ракурс, свързващ литературноисторическата фактологичност на новата българска литература с проблематизации на литературоведското познание (моделност, концептуализации, систематизиращи проекции, смислопораждане) като неотделими страни в тезисите – синтези на Н. Георгиев.

„Нова книга за българския народ“ като програма за литературна антропология с неприкрита гражданска позиция

Йордан Ефтимов

През 70-те години Никола Георгиев се изказва иронично и дори полемично към литературните изследвания, търсещи вдъхновение от т.нар. „народопсихология“ и изследването на т.нар. „национални образи на света“. В края на 80-те години обаче показва възможността да се използва антропологическа перспектива без да се отива в шарлатанство – през изграждащата се от институционално валидизираната националната литературна традиция система от взаимноизключващи се образи на света. От критиката към Тончо Жечев в „Препрочитайки „Диви разкази“ до критиката към държавната културна политика на т.нар. зрял социализъм в „Мона Лиза и Капитан Петко Войвода“ Никола Георгиев върви по пътя на разглеждане на литературата като активен агент в моделирането на национално самосъзнание, в което има място и за ямурлуци, и за супрематизъм. „Нова книга за българския народ“ в този смисъл е кулминацията на гражданското участие на най-блестящия български представител на т.н. литературна теория. Тя е и още чакаща програма за литературна антропология.

Полифония на безсмислицата. Дискурсът на господаря и словото на масовия аноним

Мария Калинова

Настоящият текст ще разгледа дискурса на “масовия аноним” като обект на синхронния формален анализ, за да се учлени серия от концептуални противопоставяния между *словото на надмощието* и *словото на приспособяването*, речта на господаря и речта на слугата, между “аз говоря езика” и “езикът говори”. На второ място ще се повдигне въпроса за история на безсмислицата, за нейното минало и нейното бъдеще и изобщо как можем да имаме традиция на безсмислицата. “Словото на масовия аноним” и подривната работа на полифонията са разгледани от Никола Георгиев в “*Цитиращият човек в художествената литература*” (1992). Конкретният пример на Никола Георгиев е романът “Знаменитият идалго Дон Кихот де Ла Манча” от Мигел де Сервантес. В романа словото на слугата Санчо Панса парадоксално се индивидуализира през съвпадането на речта със своето противоположно, *другото на един идиолект*, онова,

което може да бъде разпознато като “масовия аноним” на една култура. В тази точка на съвпадение се появява безсмислицата: многоакцентна, изтъкана от позовавания, резултат на езиково строителство. Описаната литературна практика дава възможност да се различат социалните, нравствените и идейните избори в романа на Сервантес, водещи както до “дребни” (комични), така и до “сериозни” (трагични) резултати и разминавания. Но какво става извън литературата? Как да се справим с обезсмислянето в диалога отвъд сюжетния модел слуга-господар? Следвайки интуициите на Никола Георгиев (и вземайки повод от съвременността) ще се спрем на въпроса може ли масовия аноним да направи разказ (в смисъла на Лиотар), да пречупва (по Бахтин) идеологията и нейните апарати, да стигне до собствена философия

II. Идеологическа доминация и съпротива. Конформизъм и неприспособимост в литературата

Регулация и адаптация: неолибералното образование

Наталия Христова

Докладът ще съсредоточи вниманието си върху ефектите от разпростиращия се в последните десетилетия на 20 век и в образователното поле Нов публичен мениджмънт, върху новите диспозитиви на управляемост на образованието, сред които най-ясно се открояват тези на класиранията, бенчмаркинга и формалното количественото оценяване. Като тази актуална obsesия, треска за оценяване, класиране, библиометрично изчисляване и пр. може да бъде видяна едновременно като симптом и оператор на подчиняването на средното и висшето училище на пазарната логика, на трансформирацията на университета и училището в предприятие, а на учения, ученика и студента в предприемач на самия себе си.

От друга страна под претекста на бързото натрупване на информация и променящите се изисквания на пазара на труда редица документи и стратегии за развитие на образованието налагат една определена политика на адаптабилността, едно ясно огласено мислене на човека и обществото в термините на естествения подбор, закона на джунглата, оцеляването на по-силните и приспособимите.

Според нас обаче тази политика на адаптабилността има твърде сериозни антропологични следствия, тъй като е прицелена във формиране на същество, с редуцирана човешкост, защото приспособимостта е онова, което човекът споделя с другите живи същества. Собствено присъщо на човека е да се конструира, себеизгражда не само чрез адаптиране към непосредствената си среда, но и посредством образованието чрез интериоризиране, интегриране и трансформиране на минали, непреживени културни следи, на културен опит, препредадаван чрез езика, писмото, littera-та или други знакови системи и технически средства.

Образованието по литература – криза на хуманитаристиката в XXI век и facebook обществото

Наталия Крумова-Христева

Предмет на настоящия доклад е очертаване на някои от проблемните полета в хуманитаристиката в XXI век, да се посочат пред какви предизвикателства е изправена тя, а също така каква е ролята на учителя в този процес на „разтваряне на литературата в полето на социалните отношения“, породени от все по-бързо навлизащите технологии в съвременния социум. Тъй като литературните четения са в чест на 80-годишнината на проф. Никола Георгиев, в статията ще се посочат и обговорят някои от неговите фундаментални текстове („Учител по литература ли? Не съм от тях“, „Тревожно литературознание“, „Анализ на лирическата творба“ и др.). Ще се набележат някои от възможните опити за приспособяване на учителя, който трябва да се съобразява с литературни конвенции, да търси нови средства и похвати на литературата за въздействие върху ученика.

В постмодерното общество *Мрежата* безспорно влияе върху четивността, мисловните процеси и формирането на „културна“ памет (Николас Кар „Под повърхността“), а това десетилетия наред е било запазена територия на литературата, в този ракурс на съждения ще се очертаят някои от усилията на учителя за подпомагане на развитието на когнитивните способности на ученика. Обучението по литература в гимназиалната степен в епохата на *facebook* обществото се осъществява в свободното поле за изява на главните действащи лица в нея – *учител* и *ученик*. Важен аспект от работата между тях е екипността, за да е успешен техният образователен дизайн, а на преден план ще изпъкне необходимостта от осмисляне на мястото на методиката на преподаване. Детерминирането у учениците на умения за критическо четене и критическо писане в обучението по литература е ключова стъпка, тъй като образование по литература е в постмодерното общество, където е видна кризата на хуманитаристиката в XXI век. Взаимоотношенията между учителя и ученика ще бъдат разгледани във връзка с *Мрежата*, която стана екзистенциална, доколкото социалните контакти, памет, информация и култура минават през нея. Животът на ученика може да бъде сравнен с фрагменти от чужд живот на „персонализираното“ общество, което въпреки споделянията в *Мрежата* остава анонимно и самотно. По какъв начин обаче обучението по литература може да под/с-помогне ученикът да не се загуби сред информационния поток, където модерният човек е в глобалния свят, той е публична личност, но и е същевременно анонимен, алиениран? Ако учителят търси алтернатива, за да осъществи качествена образователна комуникация, то той трябва да се стреми и да съумее да подпомогне проектирането на свят заедно с учениците си. Неговите ролеви функции ще бъдат не само на участник, но и на наблюдател в дизайна на урока. Доколко обаче преподавателят по литература има автономията да бъде „институцията“, която ще траферира поливалентните смисли, които ще се породят в съзнанието на ученика, да изградят у него ценностния регистър, около който той да формира своята нравствена скала? Еднозначен отговор едва ли може да бъде даден.

Конформизмът в обществените нагласи често пъти е спирачка по пътя на еволюционните ни лъкатушения, историята е богата на такава фактология, уви. Важен аспект от работата на преподавателя е дали ще заложи на концепцията за *надмощие* над ученика при преподаването или ще се *приспособява* в работата си с него. Ако учителят съумее да формира критичен подход у учениците при анализиране на литературните текстове, той би могъл да провокира у тях не само евристичните им нагласи за изява, но и тяхната саморефлексия. При критическото мислене информацията не е краен пункт, а е отправна точка, а това е един от възможните пътища, за да се постигне качествено преподаване на учебния материал.

Разграничаванията между бързото и бавното мислене (Даниъл Канеман „Мисленето“) при човека и пребиваването му в новите социални парадигми на интернет обществото би ли могло да замени необходимостта от четенето на сериозна литература (известни и под разпространените понятия „литературен канон“, „литературна класика“), или литературата е обречена да пребивава в епохата на *facebook* обществото, където маргиналиите могат да се превърнат в знакови хронотопи на един лутащ се индивид в социума? На тези въпроси преподавателят по литература в гимназиалната степен едва ли ще даде категоричен отговор на своите ученици, но би могъл да ги подтикне със сигурност към размисъл. Апориите на Сократ, Зенон Елейски и Кант днес биха били интелектуално предизвикателство не за масовия читател, а за интелектуалците, устремени към знанието като ценност. Идеологическите доминанти днес са много, ценностите са подложени на преосмисляне, дори възниква реторичното питане има ли нужда от такива. Когато обаче едно общество загуби способността си да задава въпроси, да бъде стожер на културата и образоваността, то то е обречено на интелектуална смърт. В този аспект на разсъждения възниква питането какъв ще е инструментариумът, с който ще борави учителят. Той трябва да е базиран не само на критическата литература по различните теми, но и на учебниците, които „са критически модели, които конструират конкретния текст спрямо комплекса от художествени текстове и интерпретират тези текстове в полето от феномените и значенията на българската литература и култура“ (Владимир Атанасов – статията „Литературно образование и критика“). Учителят ще трябва да е фасилитаторът, който ще „пре-веде“ литературните текстове не само през корелацията на множеството учебни стратегии за работа като дискусии, създаване на писмени работи (есе и интерпретативно съчинение, съгласно учебните програми в гимназиалната степен на образование), групова работа, но и да създаде условия, в които да се осъществи функционалната грамотност на учениците. Как ще се постигне тази литературна адаптация и езикова култура и грамотност у учениците, е въпрос с множество отговори, но безспорно преподавателят трябва да се превърне в човека, провокиращ размисли у учениците, а не да ги стимулира към репродуциране на знания, които са готови щампи. Дали ще успее в това си начинание? Да, ако той не се стреми към преподаване само на теоретични конструкти, а провокира у учениците критическо мислене и критически анализ. Репрезентирането на множеството смисли при учениците, понятието

„мимезис“ според разбирането на Аристотел като подражание, ще проектира един свят, в който литературните текстове не са суха и изпразнена от съдържание книжна факталогия, а генериран ценен опит на нашите предци. Навярно тогава няма да бъдем поставени пред дилемата дали образование по литература разкрива кризата на хуманитаристиката в XXI век, а ще бъде част от глобалното учене през целия живот, а в частност обучението по литература в епохата на *facebook* обществото.

Малки (извънстолични) научно-просветни центрове в някои соцстрани

Христо Трендафилов

В доклада се разглежда появата на малките научно-просветни центрове в някои соцстрани като следствие от две обстоятелства: ролята на елитни столични учени, озовали се по различни причини в провинциални университети и институти и Възраждането под тяхно въздействие на стари културни традиции в тези средища. Описват се три такива центъра: в СССР, Чехословакия и България – като се започне от *Затоплянето* (оттепель) и се свърши с началото на *Перестройката*, т.е. от края на 50-е до средата на 80-е. Относно пътя на тези центрове се открояват три главни етапа: 1. Зараждане и формиране. 2. Еволюция на центъра и превръщането му в школа; организация на регулярни конференции и издаване на своя специализирана периодика и сборници. Особено внимание се обръща на интензивната лична кореспонденция на участниците в центровете не само като средство за идеен обмен, но и за избягване на идеологическия контрол и културния конфликт с Властта; писмото – жанр на латентната съпротива. 3. Центърът (школата) във фаза на затихване: идейно-методологически кризис, социално-идентичностни трансформации и възпаляване на временно подтиснати рустикални, провинциални и изобщо извънакадемични стереотипи. Невъзможност за продължителен живот на извънстоличните научно-просветни школи. Смъртта или оттеглянето на водача на центъра - непреодолим и краен удар по нейното съществуване. Лидер и хам. Освен върху анализ на текстове, докладът се основава и на непосредствени впечатления.

Актуалност на определението „източноевропейски литератури“ в съвременния литературен контекст

Ани Бурова

Докладът коментира актуалността на определението „източноевропейски литератури“ в съвременния литературен контекст.

След падането на Берлинската стена и промените от 1989 г. подобни определения, които прехвърлят геополитически предпостави в областта на културата, губят своята актуалност. При все това представата за специфичността на източноевропейската литературна традиция остава удивително устойчива, а понятието има широка употреба. Докладът се спира на текстове, обсъждащи съвременни източноевропейски автори и текстове от чужда спрямо тях гледна точка, както и на произведения на писатели от източноевропейските литератури (полски, чешки, хърватски, украински, български и

т.н.), писани основно около и след 2000 г. и коментиращи понятието, употребявано спрямо самите тях.

Докладът се спира на това доколко определението „източноевропейски литератури“ е следствие от стереотипи и устойчиви предварителни очаквания спрямо въпросните литератури и доколко е резултат от реално съществуваща, разпознаваема и днес специфична литературна традиция. Коментира се и доколко употребата на подобни стереотипни представи представлява налагане на доминиращи, лесно категоризиращи определения, и доколко отстояването на специфичността на източноевропейската литературна традиция представлява съпротива спрямо склонността към унифициране, присъща на днешния литературен контекст.

Културна и интелектуална хегемония; мултикултурализъм; високо и ниско в културата

Стефан Пресиянов

I Културна хегемония; Мултикултурализъм

Преди години беше обявен краят на мултикултурализма. Въпреки това мултикултурализма остава важна тема.

В доклада първоначално ще бъдат разгледани някои по-обща понятия, сред които основните са американската културна хегемония, културната хегемония в бизнеса, културна хегемония в обществото. Примерите, които ще бъдат представени, ще са от реални събития и процеси, както и техния анализ. В допълнение, ще бъде разгледан мултикултурализмът в исторически аспект в Европа. Тук ще се спира на следните точки: Студената война; 90-те години на XX век; XXI век.

II Интелектуална хегемония

Интелектуалната хегемония, от друга страна, остава по-различна от гледна точка на полето ѝ на действие. Всъщност настоящата интелектуалната хегемония е по-скоро принципно наложена в последните няколко десетилетия. Ще се представят етапите, през които преминава, както и няколко отделни призма като: Латиноамериканската перспектива; Източноазиатската перспектива; Африканската перспектива.

III Високото и ниското в културата

Как определяме високо и ниско в културата? Исторически погледнато, това е било и е определяно от обществото. Други фактори за отчитане са географското местоположение на определена общност, миграция, интензивност на контактите с други култури, религия и други. Ще бъдат разгледани следните точки: Понятията за високо и ниско в културата; Високото и ниското в културата в историческа перспектива; Изкуство и култура. На база на изложени примери, ще бъдат представени няколко варианта за анализ на високо и ниско в културата.

Социализмът: норми и ежедневие (По материали от две частни колекции от близкото минало)

Николай Папучиев

Основният акцент в доклада се поставя върху идеологическите норми на управляващата в периода 1944-1989 г. комунистическа партия и всекидневния живот на хората в страната. В центъра на изложението е разказът, конструиран от вещите, съдържащи се в две частни колекции от епохата на социализма, както и биографемите, свързани с тях. Езикът на предметите, тяхната емоционална стойност и значимост се разглеждат в съпоставка с едрите идеологически догми на епохата. Внимание се поставя върху специфичното разминаване между пропагандираните клишета, от една страна, и ежедневието на хората, от друга; върху скритите и явни проявления на модерния национализъм и политиките по охраняване на културното наследство.

Идеологическо надмощие и не(приспособимост): разговорът за литературната критика през 1965 г.

Ноеми Стоичкова

Докладът тръгва от позицията, че след политическите промени през септември 1944 г. на литературната критика са възложени експлицитно фундаментални каноностроителни задачи – да пре моделира наследството и да съгради актуален социалистически пантеон. Текстът разглежда статии, публикувани в официозното списание на СБП – „Септември“, които са посветени специално на нейните функции. Проследяват се промените в тях от сталинисткия период към този на „размразяването“.

Обичате ли Брамс? Георги Марков, софийската културна среда и шейсетте години на XX век

Галя Симеонова-Конах

Изследователският фокус в доклада е съсредоточен върху няколко не много известни пиеси (и комедии) на Георги Марков, разгледани през избрани философски и естетически аспекти, характерни за конкретен фрагмент от време – началото на 60-те години на XX век. Тематизирането на въпроса „Обичате ли Брамс“, от известния бестселър на Новия роман, като един интелектуален код в определена среда, бележи измененията, динамиката, градивния хаос на това време с всички прояви на свобода и несвобода в българската действителност, с промените в живота на едно ново поколение, започвайки от кафе-културата, до различните форми на градския живот и софийския хедонизъм.

Анализът на литературни артефакти от творческото наследство на писателя, както и съпоставката с някои европейски кинопроизведения от този период разширява българския социо-литературен модел. В доклада, сравнителното изследване на проблематиката се основава методологически, не толкова върху социологията на литературата, колкото – върху автономността на литературната творба, разгледана с помощта на философския инструментариум, културната антропология, а в чисто литературен план – и като смяна на стила и поколенческите идеи. Работата представлява опит да се даде една свежа перспектива към литературното наследство

на автора, тъй като създаването на клишето Марков в политически план, навреди в голяма степен на писателя Марков.

Истина, народ, писане: Николай Кънчев и антитоталитарните дискурси

Венцеслав Шолце

Докладът анализира логико-концептуалните особености на някои от водещите автори в антитоталитарните или „дисидентски“ дискурси от времето на Народната република в лицето на авторите Г. Марков, Р. Ралин и пр. Становището на текста предполага, че макар и противопоставящи се един на друг, тоталитарните и антитоталитарните дискурси споделят еднакви концептуални конвенции. Поезията на Н. Кънчев се разглежда като писане, което се съпротивлява на тези конвенции, като ги проблематизира чрез синтактичната си нееднозначност и двусмислеността си.

III. Световни и малки литератури. Функционалност на географските, езиковите и политическите общности – балкански, славянски, европейски, западни литератури

Тотем и табу на семейния албум. Върху прозата на няколко съвременни балкански автори

Людмила Миндова

През образа на семейството и фигурите на авторитета в него ще се концентрираме върху прозата на Дубравка Угрешич, Даша Дръндич, Миленко Йергович, Илия Троянов и Теодора Димова. Провокирани от наблюденията на проф. Никола Георгиев в книгата му „Нова книга за българския народ“ и по-специално – „Семейството: начин на употреба“ , ще разгледаме различни литературни случаи, възпроизвеждащи или анализиращи срещите между семейната и обществената среда, между дома и властта, между уязвения и уязвяващия човек. Особено внимание ще бъде отделено на детската гледна точка в литературата и на начините, по които детето реагира при въвеждането си в света на авторитетите и забраните. При това, тъй като в разглежданите произведения една от важните теми е за срещата на човека с тоталитаризма, настоящият анализ ще отдели подобаващо внимание и на сложните мимикрии, през които преминава семейството, съществуващо в зоната на страха. Ще видим същевременно и това, че семейният албум в литературата е видян като от едно от средствата за контрол върху спомена, малка форма на власт, упражнявана във всяко семейство, но от друга страна и усилие за възстановяване на памет там, където официалната версия на действителността я заличава.

Adapting the Picaresque in the Black Sea Interliterary Community

Charles Sabatos

The concept of interliterary communities, developed by the Slovak theorist Dionýz Ďurišin as an intermediary category between national and world literature, has been applied to such regions as Central Europe and the Mediterranean, but has not been used extensively for the countries surrounding the Black Sea. A marginal zone from the Western perspective, this complex territory includes various political and cultural frontiers, making the application of the interliterary perspective more challenging. However, the interwar period, which radically transformed most of the region from imperial rule to modern republics, can be seen as a shared period of social adaptation which produced a number of important novels. The polyglot nature of such ports as Odessa and Istanbul, and the history of Ottoman and Russian domination in the region, gives coherence to the concept of an interliterary community between such distinct regions as the Balkans and the Caucasus. This paper, using both Ďurišin's theory of interliterary centrism and Yordan Lyutskanov's concept of paired histories of small literatures, will examine the influence of Black Sea culture on modernist writers of the region, such as the Romanian Panait Istrati, the Odessan Russians Ilf and Petrov, and the Georgian Mikheil Javakhishvili. Their novels are characterized by a frequent use of rogue or bandit protagonists and picaresque narratives, sometimes featuring travel around the Black Sea itself as a textual manifestation of this interliterary community.

The Service to St. Constantine of Murom: Adaptation of the Image

Victoria Leghkih

Hymnography has always been created according to certain models. The models were selected on the basis of the next dates, similarity of functions or ranks of the saints. However, in the 16th century after the canonization of a large number of saints in 1547 and 1549 the process of drawing up the service was limited to compilation of known hymns. Sometimes, with a borrowing of hymns it appeared also an adaptation of the image, especially when vitas of saints were similar. At this time it appeared an interesting hymnographer who has called himself Sir Monk Michael.

Sir Monk Michael was a monk at the Christmas Monastery in Vladimir, and was one of the writers of the Met. Macarius's circle. He created princely services (and sometimes vitas) for new Russian saints. Most of his services are a combination of verses and hymns and more or less exact composition according to the models. Most often monk Mikhail uses a direct or slightly reworked borrowing. A particular idiosyncrasy of Sir Monk Michael's method of creation is the drafting of several borrowings consecutively from the primary source. But it was also possible other ways of borrowing: reduction, construction for troparia from different services, adaptation, addition of widely used formulas. But even if he was not original in his hymns sometimes through his way of creating we can see a construction of the image of a new saint and finding his place in the history of Russian Christianity. The presentation focuses on the analysis of the service St. Constantine of Murom with sons,

which was created by Sir Monk Michael and mainly composed on the basis of hymns dedicated to St. Vladimir and Sts. Boris and Gleb.

The representation of Warsaw in Szczepan Twardoch's novels Morphine and The King *Cristina Godun*

The essay depicts the portrait of Warsaw as we see it unfolding in Szczepan Twardoch's hugely acclaimed novel *Morphine*, as well as in his latest literary work *The King*. In *Morphine* the narrative revolves around its protagonist, Konstanty Willemann, a man entangled in love, death, war, in short – a man caught up not only in history but in social as well as national stereotypes. In this novel Warsaw is a character in itself, having a life and a destiny of its own, as tragic as the main protagonist's one. It is very interesting to discover the artistic life of interwar Warsaw as reflected by the literary cafes and restaurants frequented by the capital's upper class. Even though most of them did not survive the World War II, the author succeeded in describing them so vividly, it seems they are real and tangible. A completely different representation of the city we can find in *The King*, whose plot takes place almost in the same time frame as *Morphine* (that is "the turbulent eventful 30's of the XX century, at the outbreak of World War II"), but reveals another layer of the society and a distinct portrait of Warsaw – a dark place, divided by national, social and religious conflicts stemming from multicultural capital of Poland. Both novels offer two different perspectives of interwar Poland, both equally interesting and appealing.

Molfar Ukraine or Eternal Return of the ancestors

Olena Berezovska Picciochi

Molfar is the character of Houtsoule oral tradition, of the people who live in Ukrainian Carpathians. He may influence cow milk production and control the weather; the life of village community depended on him. In 1911 he appeared in Mychailo Kotzjubynskiy's novel *The Shadows of Forgotten Ancestors*, which in turn inspired Sergiy's Paradianov's movie, filmed in 1964, that found its international acknowledgement under the title *Fire Horses*. Molfar didn't play the central role in its plot, when in 2013 a new cinematographic work of Ljubomyr Levytskiy was produced, titled *The Shadows of Unforgotten Ancestors*. The Molfar's Secrets, whose prominence in it is evident. During the years of Ukrainian independence, from 1990 till 2010, the authority of religious magician Mychailo Nechai rose up; he named himself the last Molfar. It seems that Volodymyr Shoukhevytch, a Ukrainian ethnologist in 1908 registered in his vocabulary in written form, in Cyrillic alphabet, in the 5th and last volume of his work named *Houtzyltschyna* – the Houtzoul country (or Houstouls) is dedicated to those people, half-nomads, half-shepherds. In this work Molfar is classified as "earthly god". Since then this character was promoted in Ukrainian literature and cinema and seems to become a Ukrainian national symbol that incarnates Ukrainian traditional past and Ukrainian identity, at least of the Western Ukraine. The key of understanding the outstanding career of this fruit of popular believes and some forgotten legends lays in the cult of ancestors and its continuous revival.

„Големи“ ли са „малките“ литератури – етюди върху поезията на Еста Цингану (Гърция) и Томас Транстрьомер (Швеция)

Фотини Хриस्ताкуди-Константииду

Евстатия (Еста) Цингану е родена в Пирея през 1960 г. Тя е лекар-ендокринолог по професия, омъжена е и е майка на две деца. През 2013 г. издава първата си стихосбирка „4+1 сезона“. Както споделя в свое интервю годината за нея се състои от пет, а не от четири сезона. За нея тя е *петптитх* на една религиозност на чувствата, където мястото на Пантократора е заето от времето, а това на ангелите - от мечтата/съновидение и болката, от смъртта и възкресението. Еста Цингану се занимава и с преводи – през 2015 г. превежда книгата на Celia Johnson “Dancing with Mrs Dalloway, stories of inspiration behind great works of literature” („Танцувайки с мисис Далауей, истории, които стоят зад великите литературни творби“). Нейни стихове са поместени на страниците на различни гръцки литературни списания - „Фигос“, „Поетични творби“ и др. («Φηρός», «Τα Ποιητικά»). Втората ѝ поетична стихосбирка „Ксилофон“ предстои да излезе в края на 2016 г. от издателска къща „Кифанда“. За поезията си самата тя казва, че „има за цел да предизвика тъкмо онези пукнатини, през които мечтанието, дори и раздробено, може да нахлуе в настоящето, очовечавайки го“. Реминисценцията за произведението „Четирите годишни времена“ на Антонио Вивалди идва не само от заглавието на първата стихосбирка на поетесата, но и от графичното оформление на корицата, върху която са изрисувани партитурните ноти на световноизвестната поредица концерти за цигулка, обрисувачи в музика природни сцени от четирите годишни сезона.

В доклада в сравнителен план ще бъде представено творчеството и на Tomas Gösta Tranströmer (1931 – 2015) - шведски поет, психолог и преводач, литературен Нобелов лауреат за 2011. Неговите стихове улавят ритъма на дългите шведски зими, физически и духовно осезаемата красота на природата.

Идентификация с миналото в китайската коренотърсаческа литература

Христина Теодосиева

Глобалистката асимилация на културите - една от опасностите, които съвременността поставя, не подминава Китай. Силните европейски влияния, на които са подвластни голяма част писателите в периода, отдалечават както поезията, така и прозата, от литературното наследство на дълговековната история на страната. В тази ситуация уникалното, различното и специфичното се превръщат в далечен отблясък на спомена, към който малцина се завръщат. Непосредствено след Културната революция стремежът за доближаване до европейското обхваща редица китайски творци, като вид отговор на дотогавашната забрана за контакт с външния свят. Той протича едновременно с мечтата за признание от Запада, която бива осъществена едва с получаването на втората Нобелова награда, давана на автор от китайски произход. На фона на тези процеси, се появява една напълно противоположна тенденция – литературата на коренотърсачеството. Обръщането към изворите на китайската

култура и връщането им към нов живот са основните опорни точки на направлението. Това е търсене на път към миналото, което да утвърди настоящето на литературата. Според авторите, които споделят тези възгледи, именно този е единственият начин, по който китайската литература може да се представи пред света по автентичен начин, да изпъкне и да достигне до нов разцвет. Литературата на коренотърсачеството може да бъде разгледана като вид идентификация с миналото - отъждествяване на новото с неговите първооснови. Началото на направлението условно е поставено от Хан Шаогун, с манифестния му текст „Корените на литературата“. Една от целите на коренотърсачеството е откриването на алтернативни истории. Търсейки своето вдъхновение в традиционните корени на отделните малки общества, населяващи Китай, авторите разкриват различни страни на неразказаното минало.

Крепостта като доминант в чешката литература

Тиха Бончева

Предмет на настоящия доклад е градският доминант на *крепостта* и функцията на *крепостните стени* в чешката литературна традиция. Влагането на символичен смисъл в понятието крепост се смята за западноевропейски феномен, а като явление се развива още от времето на рицарските и готически романи („Замъкът Отранто“ на Хорас Уорпол, 1764). Прага, събира в себе всички измерения на топоса - кулата, замъкът, укреплението, дори и манастирите, намиращи се там. Хералдическата символика на *крепостта* се изобразява в доста опростен вид чрез изобразяване на кули и порта, за да се удостовери силната укрепеност на някой град. Крепостта и крепостната стена са границата между „своето“ и „чуждото“, между „вътрешното“ и „външното“ пространство. Пражкият храд, олицетворявал мощта и силата на владетелите през Средновековието, губи тези свои очертания в литературата от периода на постмодернизма.

Традиционен романтически топос в творчеството на Карел Хинек Маха е архитектурата и пространството на крепостта. Традицията на литературния доминант е продължена и развита през следващите векове, като е силно продуктивна и в посмодернистичните произведения на Михал Айваз („Другият град“) и Даниела Ходрова („Виждам град...“).

Безсилието на интелектуалеца в „Largo desolato“ на В. Хавел

Кристиян Янев

Докладът ще разгледа късната пиеса на Вацлав Хавел „Largo desolato“ (1984 г.), като обект на интерес ще бъдат образът на интелектуалеца дисидент, очакванията към него и сложните му отношения с тоталитарната власт. Докладът ще анализира въпроса за „човека, изхвърлен от структурите и същевременно съпротивляващ им се, тоест [...] за дисидентското упорство“ – което по определението на чешкия драматург и дисидент стои в основата на по-късните му творби, писани в периода на т.нар. *нормализация* в Чехословакия.

От една страна, текстът ще съпостави пиесата с по-ранната му драматургия, като ще подчертае промяната, настъпила в творбите на Хавел след Пражката пролет. Също така докладът ще се опита да отговори на въпроса доколко този силно автобиографичен текст може да бъде свързан с театъра на абсурда, в чиито рамки традиционно е разполагано драматургичното творчество на Вацлав Хавел, и ще изведе идеята за специфичната източноевропейска рецепция на абсурда.

От друга страна, текстът ще представи „Largo desolato“ в контекста на някои философски и политически тези на чешкия творец, който с личния си пример и гражданската си непримиримост изгражда образа на обществено ангажиран дисидент. Изложените в есетата на Хавел (като например „Силата на безсилните“) идеи за отговорността на интелектуалеца, дисидентската съпротива и отказа от „живеене в лъжа“ са последователно проблематизирани и преосмислени в разглежданата пиеса, а разминаването между очакванията на обкръжението и неспособността на главния персонаж да ги изпълни водят до болезнена фрустрация, до отказ от дисидентската му роля и конформизъм с властта.

Читателски апатии. Надмогвания. Дейвид Мичъл и Облакът Атлас

Чавдар Парушев

Настоящият доклад разглежда наративните стратегии, които Дейвид Мичъл прилага в "Облакът Атлас" като начин за преодоляване на определени дефицити спрямо актуалната читателска ситуация. Ситуация на литературно свръхизобилие до степен на пресищане. Ситуация, в която твърде много агенти агресивно се борят за ограничен ресурс от внимание. Ситуация, която насърчава апатия като способ на приспособяване във и извън полето на литературата. Докладът предлага понятието апатичен читател, противопоставяйки го на информирания читател Стенли Фиш, с което прави опит да опише разглежданата тенденция в променящите се читателски нагласи.

IV. Литературната адаптация и употребите на художествените произведения в другите изкуства и медиите

Медиатизация на културата и преобръженията на литературата

Ренета Божанкова

В доклада се разглеждат дефиниранията на медиатизацията на културата и проекцията на тези процеси върху статуса на литературата, върху нейните жанрове, върху принципите на технологично възпроизводство и трансформация на литературните текстове. Обект на внимание е включването на литературните текстове – нови и класически - в трансмедийни конфигурации, които им осигуряват нови аудитории, но водят и до риска литературата да се превърне в медиен ресурс, да търси

приспособяване, приемайки за окончателно завършила културната фаза на литературоцентризъм . Проследява се влиянието на медиите и преди всичко на т.нар. „нови медии“ върху различни аспекти на традиционния пред-постмодерен литературен процес , включително възприемането на литературните творби, реализацията на принципите на културата на участието, създаването и функционирането на форматитена дигиталната литература.

Текст, междутекстовост, мрежа

Иван Велчев

Изследваме връзката текст – междутекстовост – мрежа не толкова за да установим неизбежното разминаване между теория и емпирия, колкото за да преценим как може да се концептуализира проблемът за четенето в дигитална среда с оглед на разбирането за текста като структура, в която читателят вписва себе си и която сама е съставена от неизброими текстове. Ако текстът е множествен – съвкупност от „гласове, идващи от други текстове, от други кодове“ (Барт), „многостилово, разноречиво и разногласово явление“ (Бахтин), ако по дефиниция го приемаме за „отворен“ (Еко), възникват въпросите как се променят тези характеристики в дигитална среда, тоест в среда, която наглед притежава същите конструктивни принципи; как се влияе текстът от медията, чрез която е представен, как виждаме днес отношението между печатната и дигиталната култура.

Надмощие и приспособяване в диалога между филмов и литературен дискурс

Румяна Иванова-Кифер

Надмощие и приспособяване в диалога между филмов и литературен дискурс
Филмовото политическо събитие на 2016 г. в Германия беше безспорно турско-френския филм „Мустанг“ („Mustang“ 2015), честван в публичното пространство с множество извънредни прожекции и дискусии. Очевидните анахронизми и абсурди в третирането на централния мотив за девствеността на младоженката в съвременната анадолска действителност не попречи на огромния политически успех на филма. Изумително наивната рецепция на този топос на множество съвременни литератури в Германия буквално избледня пред още по-наивните реакции на международната филмова критика по отношение на явното „плагиатство“ на дебютния филм на София Копола, *The Virgin Suicides* (1993), екранизация на едноименния роман на Джефри Юджинидис от същата година, яростно отричано от турската режисьорка.

На фона на теорията на интертекстуалността/ интермедиаалността настоящият доклад ще изследва този актуален филмов палимпсест като пример за употребата на стойностни филмови и литературни произведения за политически цели, а също и като повод за размисъл и сравнение с тематично релевантните примери от съвременната българска класика (на пр. „Хайка за вълци“ и др.)

О, братко, къде си? – адаптация на Никой или римейк на един незаснет филм

Огнян Ковачев

В свой късен проект за алтернативна история на литературата, провокативно ономасловен *история на ненаписаната литература*, Никола Георгиев изправя литературния историк пред задачата да „създава и изследва въображаеми произведения на въображаеми автори“. Задача, посилна горе-долу толкова, колкото и онази от дзен-будисткия коан – да чуеш звука от пляскането с една ръка. Но, същевременно, предизвикваща изследователското въображение и извън пределите на литературната междутекстовост.

Историята на киното, макар спрямо литературата то да е само сто и няколколетно изтърсаче, е изпъстрена с незаснети или недовършени филми, сред които са и немалко адаптации на литературни произведения. Достатъчно е да споменем *Идиот* на Андрей Тарковски, *Сърцето на мрака* на Орсън Уелс, *Наполеон* на Стенли Кубрик, *Калейдоскоп* на Алфред Хичкок, *Франкенщайн* на Дейвид Кроненберг и т. н. Но на тези невидели бял екран проекти като че ли по им подобава друга история – *историята на неосъществените филми*.

В настоящия доклад ще се спра на ексцентричната (screwball) приключенска комедия на Итън и Джоел Коен *О, братко, къде си?* (2000). С присъщия си очарователен еkleктизъм братята вписват, адаптират, смесват и пародират литературни и филмови жанрове като епос и документалистика, затворнически, каторжнически, гангстерски и филм по пътя (road movie), мюзикъл, фарс, приказка и семейна драма, древна и модерна митология, подхранващи както Омировата *Одисея*, така и съвременната развлекателна индустрия, музикалната попкултура, расизма, религията, предизборните кампании... Така филмът едновременно създава, възсъздава и тълкува своите междухудожествени връзки и социокултурен контекст, своето възприятие и историята на един незаснет филм, който презаснема.

Аудио-визуални стратегии на репрезентация на „надмощието и приспособяването“ в българския видеоарт

Юлиан Митев

Авторите, работещи в областта на видеоарта, ползват различни аудиовизуални стратегии за показване на надмощието и приспособяването на индивида. От една страна умело използват алюзиите с известни литературни произведения, от друга – гласово-визуалните данни на своите персонажи. В доклада се показват стратегии, използвани за представяне на надмощието – пример е видеоартът на В. Стефанов и Н. Ковачева „Аз съм най-добрият“, като в него се чувства идеята на „надиграването“ от разказа на Елин Пелин „Ветрената мелница“. Начинът на надмощие, анализиран в доклада, показва как „надвикването“ във видеоарта става своеобразен хомолог на „надиграването“ между Христина и Дъбака. Анализирани са моделите, в които авторите обглеждат темата за приспособяването на българите в Париж, на площад „Бобур“, спрегнати с темата за това как пластичността на индивида се приспособява и

оцелява, в атмосферата на западната агломерация. Това е направено от В. Стефанов в произведението му „В продължение на два дена“, като развързката и кулминацията са представени в произведението му «В продължение на два дена след две години».

В доклада също така се анализира моделът на груповите празненства като приспособяване, алюзия на гуляите, описани от Иван Вазов в неговата повест «Чичовци», и представянето им във видеоарта на «Лимбургските братя (Й. Ефтимов, Стефанов, Сергинов) във видеоарта „Българите са турци“.

Произведение, третиращо темата за надмощието и приспособяването на художествения текст, попаднал в „месомелачката“ на съвременните аудио-визуални средства е видеоартът на В. Занков „Никола Вапцаров. „Писмо“ – съвременен прочит“. То се анализира подробно, изтъква се новаторският характер на третирането на литературни произведения със съвременни компютърни програми за обработка. В края на доклада са анализирани произведения, представящи моделите на индивидуализираното надмощие и на оцеляването на автори като Кр. Кръстев, в което той се дрогира в продължение на 4 - „Дрога“, а също прави хирургическа корекция на своето тяло: „Корекции – 2“, инспирирани като че ли от творчеството на Светослав Минков.

Мимесис и рефлексия: огледалата в българското литературознание

Камелия Спасова

Докладът се спира на огледалото като обект, метафора и понятие в българското литературознание, през което да кристализират противоречиви концепции за литература с оглед на миметичната дейност. Догматичната маркситко-ленинистка естетика в лицето на Тодор Павлов налага клишето за литературата като отражение на действителността. Оттлскването от това разбиране, може да се проследи в работите на Никола Георгиев. При него огледалото функционира като метафора за авторефлексивносивната способност на литературата само да посочва техниките за своята направа, да обсъжда похватите за конструирането на собствената си функционалност. В този ключ могат да се четат и огледалните употреби в работите на Клео Протохристова и Миглена Николчина.

Погребение и трагедия

Николай Гочев

В някои от най-четените антични трагедии се поставя въпросът за погребението на загиналия и дали е възможно то да бъде отказано. Тази тема не се появява за пръв път в драмата, тя се среща и при Омир. Оказва се, че в гръцката античност отказът на погребение дори на врага се смята за недопустим и отказалият го или бива вразумяван навреме (като Ахил в „Илиада“) или пострадава трагически, като Креон в „Антигона“.

Причината за това е, че лишената от погребален ритуал душа на мъртвия се оказва насилствено „задържана“ в света, вместо да бъде отпратена към отвъдното, където с нея се разпореждат боговете. Така отказващият погребение, като претендира за власт

над някой човек дори след смъртта му, поставя себе си на мястото на боговете. Затова и търпи наказание, превръщайки се в трагически герой. Това може да се сметне за свидетелство, че в основата на античната трагедия е несъгласието на боговете да допуснат някой смъртен за равен на себе си. Такъв е и смисълът на казаното в изпълнената с трагически разкази „История“ на Херодот: „Божеството е завистливо“ (I, 32). Възможен е и друг превод – „Божеството е ревниво“, което значи, че божеството ревностно опазва установената разлика между себе си и смъртните разумни същества.

Литературни лабиринти на минотавърското

Цветана Хубенова

В сравнителен и интердисциплинарен план ще изследвам мита за Критския Минотавър в литературни текстове, както и в психоаналитичен терапевтичен аспект през призмата на сдвоението *власт-приспособяване*.

„Истината и само истината“: етика, естетика и предизвикателства пред превода на антични текстове в XXI в.

Йоана Сиракова

От началата на своето съществуване преводната практика и теория се сблъскват не само с тясно лингвистичните, но и с по-общите етически и естетически проблеми на процеса на превода. Естетическите изследвания през XIX в. се опират основно на древногръцката и римската литература, но и днес, макар и разколебана, тяхната парадигматична значимост за естетическата проблематика често излиза на преден план. Разглеждането на превода на античните художествени произведения посредством етически и естетически категории изглежда по-лесна задача само на пръв поглед, защото те са сътворени на т.нар. мъртви езици. Доколкото търсенията на преводачите дескриптивисти са от исторически порядък, преводите на античните текстове най-често и най-естествено попадат в обхвата на описателното преводаческо познание, придружено с оценъчни елементи за преводните продукти или изложение на личните стратегии на преводача при разрешаването на проблемите в трансформационния процес.

Максимата, че преводът установява и осигурява истината за преведения текст, за оригинала, важи с особена сила за преводите на античните автори и има своите дълбоки корени и дълготрайна традиция, датиращи от векове. Етиката на преводача (или задачата на преводача по Бенямин) предполага единство и последователност в поведенческия код, приспособяване към истината на изходния текст и липсата на автономност. Краят на XX в. и началото на XXI в. обаче поставят преводача от историческите езици в нова ситуация, в която етическите съображения, естетическите предразположения и съжденията на вкуса влизат в своеобразен конфликт и отварят нови полета за осмисляне и проесмисляне на предизвикателствата пред преводния процес.

Дон Жуан или трансформациите на слугата

Костантин Адирков

Предложеният доклад представлява част от по-широко изследване, обект на което е развитието на мотива за дон Жуан в западноевропейската литература. Настоящият текст, придържайки се към някои херменевтични процедури – по-специално концепцията на Ханс Роберт Яус, свързана с това, което той нарича хоризонт на очакване и представата му за жанра като хибридно и многопластово образувание – ще се опита в съпоставителен план да обгледа някои от основните трансформации на посочения литературен мотив до началото на XIX век (по-специално пиесата „Дон Жуан или Каменният гост“ на Жан-Батист Молиер и малката трагедия „Каменният гост“ на Александър Сергеевич Пушкин).

Фокусирайки се върху литературната двойка слуга и господар (Сганарел (съответно Лепорело) и Дон Жуан), изследването ще се опита да проследи развитието на литературния сюжет, а едновременно с това и да предложи известни отговори във връзка с два съществени, а вероятно и взаимосвързани въпроса:

Каква е корелацията (и може ли да говорим за наличие на такава) между жанровите формации, чрез които бива представян литературният мотив за дон Жуан във времето и трансформациите, които настъпват при представяне образа на слугата на ниво персонаж? Казано по друг начин, възможно ли е фигурата на слугата да бъде мислена като префункционализиращ, преформатиращ литературния мотив модус?

Последното твърдение препраща и към втория въпрос: Каква е функцията на слугата в литературния мит за Дон Жуан.

Предприетото изследване цели, в известна степен, да даде обяснение за популярността (за „надмощието“) на литературния сюжет на фона на световната литературна съкровищницата, търсейки я в приспособимостта (разбирана като пластичност) на мотива.

Хетерономия и автоактуализация в политическото мислене на Новалис

Божана Филипова

Текстът ще се занимава с политическите текстове на Новалис, които търсят дълбинните структури на традиционната власт и нейните форми и които формулират хетерономния закон, владеещ субекта, субекта на хетерономията. В тази рамка ще се обърне към проблемите на автоактуализирането и автодетерминирането на изкуството, като се опита да избегне клопката на лесната противопоставеност на автономия и хетерономия. Ще се интересува от функционалността на литературните практики в рамките на голямата политическа дискусия и културна трансформация, и ще се опита по този начин да отвори схващането за изкуството като форма на резистентност спрямо самата идея за автономия и от друга страна – като двигател на метаморфозата на автономията в хетерономия.

Видимото, невидимото и недовидяното

Франческа Земярска

Настоящият текст се занимава с темата за погледа при Е. Т. Хофман като прави паралелен прочит на новелата „Пясъчният човек“ и разказа „Автомати“. Интерпретацията на тези текстове е концентрирана върху изкривяването на реалността и изменението на света през инстанцията на погледа. Разгледани са три състояния по оста на зрителния контакт като *видимо*, *невидимо* и *недовидяно*. Образите на Натанаел и Олимпия, от една страна, както и на Фердинанд – Лудвиг, от друга, конструират представа за на света на такъв, какъвто не е. Светът е романтически разподобен между видимото и невидимото, а в зева помежду им остава изпуснатото и недовидяното.

Основният акцент при анализа пада върху Натанаел, разгледан като онзи, чийто поглед възприема действителността изкривено. Онагледен е страхът на Натанаел като увреждащ погледа и създаващ предпоставка за недовиждане. Зрителната метафора и прочитът на „Пясъчният човек“ са ключови за оформянето на понятията на Фройд за *кастрационен комплекс* и *unheimlich*. Оптиката на недовиждането е проиграна не само през директния поглед, а и с различни протези като очила, монокли, стъклени прегради и др. Сравнението между Натанаел и Фердинанд, като загубилите възможността да виждат докрай, преминава през равнищата на езиково и наративно съпоставяне.

V. Приспособяването като съобразяване с литературни конвенции, средства и похвати на литературата. Мимезис, репрезентация, проектиране на свят.

За ползата от безполезното: ерудиция и фикция

Маргарита Серафимова

Далеч от това да бъде противоположност на реалното, фикцията изгражда познавателни механизми, рамки на опита, където се проиграват възможностите на действителността. Нейните способности за извършване на спекулативни операции са подсилени от комбинацията на елементи от действителността, обогатена с различни представи, въображение, символика.

Погледната сама по себе си, литературата няма нужда да дефинира своите основания: „художественото съвършенство е иманентно неподдаващо се на сравнение“ (Цицерон), „изкуството е безполезно“ (Уайлд) и за този, който умее да го оцени, се изчерпва с чувството на наслада (Барт, *Удоволствието от текста*).

Но на този поглед отвътре, се противопоставя друг, десакрализиращ ракурс, който настоява за отговори на въпроси като тези: за какво служи литературата? Какво произвежда тя? Как може да я използваме?

Ето защо, ще се опитаме – в духа на прословутата полезност – да видим с днешна дата как съжителстват литературата и науката, кои са споделените им територии на познание, какъв е семиотичният обмен между тях. Старата дихотомия между „красиво“ и „пригодно“, която ни отвежда към едно изгубено съчинение на Аврелий Августин (*De pulchro et apto*), позволява да разгледаме литературата с оглед на нейната въввлеченост и приложимост, и то не само като резултат, но и като метод.

Барт определя литературата като ефект от три сили: *mathesis*, *mimesis* и *semiosis*, отбелязвайки огромния научен товар, който тя носи, като допълва: „литературата работи в пролуките на науката“. Но дали редом с нея литературата запазва своята автономия или се явява просто хетерономия на знанието. Дали си има собствена „материя“ или е само отглас от епистемата на времето?

Надмощията на приспособените грешки

Николай Чернокожев

Докладът представя и коментира два случая на грешки/“грешки“, допуснати от Пенчо Славейков в първото издание на „Епически песни“ в цитирания епиграф от Гьоте и Зигмунд Фройд в неговото изследване, посветено на един детски спомен на Леонардо да Винчи, както и ефектите от тях, а също и коментарите по повод тяхното забелязване и отбелязване. Първият случай не ми е известно да е коментиран, докато при Фройд нещата са отбелязвани, приети и грешката е загърбена.

Надмощието на субкултурата и приспособяването на класиката: поезия и песни от миналото и днес

Елена Азманова-Рударска

Докладът има за цел да представи трансформациите на лирическият текст, неговото приспособяване и употреба както в регистрите на „високата“ песенна култура, така и в ниските регистри на популярното, масовото и субкултурата. Конкретна задача на разработката е да проследи функционалността на „песенната“ поезия в регистрите на високото и ниското, като разглежда различни песенни пластове – химни, маршове, шлагери, популярни и масови песни. Основната теза на доклада е, че класиката се оказва по-неустойчива, по-лесно променяща своите стойности, докато субкултурата формира свои устойчиви механизми. Важен въпрос е по какъв повод възникват тези текстове и с превръщането им в песни как се променя поведението на текста. Изследването се ползва както от оригинални текстове на български автори, така и преводни, адаптирани или подменени в широката им функционалност на песни.

Неизвестно компилативно житие за св. Йоан Владимир

Венета Савова

Свети Йоан Владимир е популярен и много почитан светец на Балканите, особено сред християните в Западните и Югозападните Балкани. Името на зетския владетел Йоан Владимир (+ 22. 05. 1016 г.) е добре познато от историческите свидетелства (гръцки,

славянски и латински), свързани със събитията от края на X и началото на XI в. и времето на управлението на комитопулите. На практика във всички изследвания, свързани с драматичната защита на българското царство по времето на цар Самуил, неговия син Гаврил Радомир и последния български цар преди падането на царството – Иван Владислав, се говори за историята на благочестивия и миролюбив дуклянски крал – Йоан Владимир. В тази история най-интересната част за балканските изследователи (предимно сърби, хървати, черногорци и македонци) е романтичната линия, свързана с династичния брак на Владимир със Самуиловата дъщеря Косара, която се влюбва във Владимир, докато той е пленник на баща ѝ. Владимир загива мъченически, посечен по заповед на българския цар Иван Владислав в Преспа, където е подмамен чрез лъжлива клетва. След смъртта му започват да се случват чудеса около тялото на праведния и невинно загинал крал, а съпругата му става монахиня.

Богослужебните текстове за светеца са късни и добре известни, макар и все още да не са цялостно филологически проучени.

На първо място това е гръцката служба, която за първи път е отпечатана през 1690 г. във Венеция, а по-късно на три пъти с някои изменения е препечатвана (през 1774 и 1858 г. във Венеция и през 1741 г. в Мосхопол). В последованието на службата са включени и два агиографски текста – синаксар след III песен на двата канона и похвално слово след VI песен на каноните.

През 1802 г. във Венеция се отпечатва славянският превод на службата, като в нейния край е добавено кратко житие с проложни стихове в акростих, дело на Викентий Ракич. И от гръцката, и от славянската печатна служба се правят преписи, които са включвани в късни ръкописи, използвани в светогорските манастири (Зограф и Пантелеймон) и в областите, където култът към светеца е особено активен (Охрид, Струга и околността).

Докладът ще допълни сведенията за богослужебните текстове за светеца, като ще представи първоначалните наблюдения върху един наскоро идентифициран житиен текст, който не е част от последованието на славянската преводна служба, и е съставен след 1844 г. Към момента е установено наличието поне на два преписа на това късно съчинение. Ще се представят изворите на съставителство на текста, както и особеностите в съдържателно и формално отношение. Доколкото се коментира как едно много късно житие е съставено в светогорска среда в полемика с част от традицията и с отчитане на авторовите предпочитания за истинност на изворите, докладът представя аспекти и на приспособяване, и на надмощие спрямо установената традиция.

Руският литературовед и Църквата

Дечка Чавдарова

Докладът съдържа критична оценка на една от проявите на взаимоотношенията между литературоведа и Църквата, като обръща внимание както на „бягството“ от литературознанието/литературата в идеологията (защитата на църковната институция),

така и на прочита на литературата през призмата на религиозната догма и присъдата над писателя от позицията на религията.

Литературата на българите в Сърбия: Исторически контекст, перспективи и значение за непрекъснато насърчаване на културната и национална идентичност

Елизабета Георгиева

Българското малцинство в Сърбия не може да се похвали с голяма литература, нито с голям брой литературни творци, но може да се похвали с традиция от почти шестдесет години. Малък брой писатели, които главно пишат и на български и на сръбски език, създават един специфичен литературен корпус, характеризиращ се с автентични поетични и прозаични творби. Авторите, концентрирани главно в Димитровград, Ниш, Белград и Босилеград, с години наред бяха събрани около издателството "Братство". Това издателство издава над петдесет литературни заглавия от 1962 до 2012 година, когато заради кризата в дейността си спря с работа. Важен фактор в развитието и популяризирането на българската литература в Сърбия бяха списанието за литература, култура и изкуство, "Мост" и детското списание "Другарче", които за съжаление вече не излизат. Донякъде решение в кризата на творчеството на български език в Сърбия решава издателската дейност на Народната библиотека "Детко Петров" в Димитровград, която е запазена изключително за местни автори. Малкото автори от Босилеград намират издатели в България. Видимата криза в литературата на българите в Сърбия се проявява в драстичното намаляване на авторски произведения, а липсата на периодични издания поставя под въпрос оцеляването и бъдещето на тази малка литература, защото няма нови автори, а изявените автори все по-често избират да творят на сръбски език. В доклада ще бъде представено историческото развитие на литературата на българите в Сърбия, с акцент върху появата и значението на периодичните издания, анализ на тази литературата като мост между двете национални литератури - българската и сръбската, проблеми, бъдещите перспективи и значението ѝ за непрекъснато насърчаване на културната и национална идентичност на българите в Сърбия.

VI. Надмощие и приспособяване на представи за другостта – утопии и дистопии, фантастика и фентъзи

Кралят и кралската институция в литературата на Чешкото възраждане

Славя Димитрова

Докладът разглежда фигурата на краля и съответно кралската институция през призмата на характерните за Чешкото възраждане полюсни нагласи – от възприемането му като защитник на традиционните национални ценности до еднозначното му определяне като проводник на чужди, вредни за чешката среда

влияния. Образът на краля е анализиран като средоточие на патриотичните травми и копнежи.

Представи за Другата в романа „Нощи в цирка“ на Анджела Картър

Ралица Люцканова

През 1984 г. изпод перото на считаната за експериментална писателка Анджела Картър¹ се ражда образът на крилата циркова артистка със значещо име – Февърс (кокни произношението на английската дума за крила - feathers). Историята, разгърната в романа „Нощи в цирка“, проследява живота зад кулисите на представлението. Централна тема е въпросът, съпътстващ гастролите на Февърс и обгръщащ образа ѝ с интригуваща мистика: „Тя истина ли е или измама?“. За да отговори на това питане, повествованието предлага многогласност, различни гледни точки и перспективи за разказване и гледане. Аз-говоренето е колкото (раз)казващо, толкова и измамно.

Февърс е предопределена за „жената на новото време“ – от Лизи, нейната осиновителка, и от стратегиите на романа. Но за да се превърне Февърс в пример, тя трябва да преодолее рестрикциите на доминиращите стереотипни нагласи. В известна степен пикаресков персонаж, тя усвоява различни способности на приспособяване, за да постигне надмощие и преодоляване на ограниченията, които я задържат „на земята“. Героинята на Анджела Картър буквално и метафорично разперва крила, за да надмогне границите на сковаващи определения като „изрод“ и предписания за това какво е да си жена.

Настоящото изследване разглежда различните представи за другост във фантастичния свят на „Нощи в цирка“, като се вглежда в изродното и женското тяло и техния дисруптивен потенциал. Другата във фикцията на Анджела Картър се превръща в доминираща перспектива, в субект, надмогващ стагниращите модели.

Утопия и антиутопия в романа Koraljna vrata на Павао Павличич

Боряна Цветкова

Целта на този доклад е да представи контаминацията между утопично и антиутопично в романа *Koraljna vrata* на хърватския писател Павао Павличич. Текстът изследва проблема за отношението между реално и фантастично, от позиция на поетиката на мимезиса. Поставя се акцент върху наличието на тематична свързаност, спрямо предходните фантастични произведения на автора, но наред с това са открити и разликите, които се наблюдават при изграждане на повествователната стратегия. Задачата е да се интерпретира разбирането на идеала и осъзнаването на неговата непригодност в социума. Проследена е десакрализацията на култа към Иван Гундолич и деканонизацията на неговата епическа поема „Осман“. Изследват се начините на проблематизация на хърватския литературен канон и по-конкретно изграждането му

¹ Британската писателка е представена у нас чрез романите: „Адските машини за желания на доктор Хофман“ (2010) и „Умни деца“ (2013) в превод на Ангел Игов, и „Кървавата шапчица“ (2014) в превод на Ирина Цанова.

върху едно произведение. Разглежда се отношението на Павличич спрямо традицията на хърватския барок и по-специално към практиките на маниеризма. Докладът проучва употребата и съчетаването на чисти литературни техники, с техники присъщи за други изкуства, в романа *Koraljna vrata*. Обговорено е алтернативното отношение на героите спрямо ситуацията, в която са поставени. Изследва се връзката на творбата с постмодернистичната култура и литература и мястото, което заема в творческия път на Павао Павличич. В заключение ще бъдат изведени резултатите от проучването за отношението между утопийно и антиутопийно в сюжета и структурата на творбата.

Постюгославската травма в „Буик Ривера“ на Миленко Ергович

Борислава Иванова

Постюгославското културно пространство е пространство не само на споделено минало, но и на множество противопоставяния, произтекли именно от общото, както и от процесите, съпроводили разпада му. Мултикултурният и мултиетнически облик на бивша Югославия бива разделен от границите на новосъздадените национални държави, а процесите на формиране, стабилизация и добиване на устойчиво присъствие на международната сцена продължават и днес. Неоспорим изразител на тези битки в пряк и преносен смисъл е и литературата, утвърдила тази своя функция през вековете. Особена достоверност на творбата се придава и в случаите, когато авторът принадлежи именно към географското пространство и социокултурната среда, за които пише. Такъв е случаят с романа „Буик Ривера“ на писателя от Сараево, творещ в Хърватия, Миленко Ергович. Травмата в съзнанието на човека от постюгославското пространство е не следствие от един военен конфликт, а лъжовното мирно съжителство на различните свои, което мъчително е намерило края си. Постюгославската травма е трагизмът на човешката душа да се окаже неспособна да припознае родното като свое и в сънародника да вижда „земляк, който не ... е земляк“, тъй като, както отбелязва самият Ергович в едно свое интервю „в нашия век политиката стана съдба на хората“. Докладът разглежда вътрешното противопоставяне на едно мултикултурно общество, което се е разпаднало, а членовете му тепърва трябва да преоткрият своята идентичност.

Надмощие и приспособяване на представите за другостта в антиутопичните романи „Инвалидните брат и сестра“ на Егон Бонди и „Лягай долу, звяр“ на Иржи Кратохвил

Александра Александрова

Във фокуса на доклада ще застанат два знакови за чешката културна среда антиутопични романи: „Инвалидните брат и сестра“ (1974 г.) на ъндърграунд интелектуалеца Егон Бонди и „Лягай долу, звяр“ (2002 г.) - постмодернистки роман образец с автор Иржи Кратохвил .

В първото произведение ще проследим синхронната дистопична визия на чешката културна и социална среда по времето на „нормализацията“; ще потърсим отговори на

въпросите защо и как светът на културния ъндърграунд в Чехословакия е неприспособим и тотално отхвърлящ парадигмите на авторитарния режим, как се справя със своята „другост“ спрямо официозната култура и какъв модел на света ни предлага този роман.

В постмодерния роман антиутопия „Лягай долу, звяр“ от друга страна ще можем да проследим диахронната визия за света на чешкия тоталитаризъм, което от своя страна ни поднася една пречупена през оптиката на съвременното гледна точка към събитията от самото начало на овластяването на комунизма чак до десетилетието на 70-те. В романа са закодирани абсурдите на авторитарния режим и стремежът му към надмошцие и унищожаване на другостта.

Решението да бъдат съпоставени два времево отстоящи романа има за цел да потърси способите, по които се изменя традицията на антиутопията в чешка среда съответно по времето на и непосредствено след „нормализацията“ и да се проследят моделите на света, които се създават.

Фракталност и алтерация в “Ревност” на Ален Роб-Грийе

Йоанна Нейкова

Настоящият текст има за цел да разгледа основните техники и стратегии при конструирането на свят в романа “Ревност” на Ален Роб-Грийе с оглед на пространствените измерения в динамичните системи. Акценти на работата са връзките между движение, време и трансформация. Проследени са принципите на фракталност и алтерация, функциониращи респективно чрез повторения и вариации, които осъществяват непропорционалните изменения в системата на наратива. Също така е обърнато внимание върху линията вътре-вън и по-точно върху граничността на субект-обектните отношения. Ключови са мястото и погледът на надзираващия субект в материално-веществената структура на светоизграждане в романа.

VII. Културна и интелектуална хегемония;

мултикултурализъм; високо и ниско в културата

Културните модели в напрежение и адаптация. По страниците на „Под игото“

Ирен Александрова

Изследването полага хуманитарния характер на литературата в представянето на човека като отношение към социума, едновременно като реално и въображаемо пространство. Интелектуалното и интуитивното начало, знанието и навика влизат в сложна конфигурация, която представя различни форми на моралното в поведението. Идеите на Кант и Шопенхауер са ориентир, над които се надгражда идеята за етическото, често надценявана, а още по-често игнорирана, особено през втората половина на ХХ век. Използват се възгледите на Юрий Лотман за опозицията „срам“ и „страх“ като създаваща културни колективи. Романът „Под игото“ на Иван Вазов в

съчастие с „Епопея на забравените“ разгръща тази опозиция като основна структура на културното си пространство, очертавайки две основни полета на социални отношения. От съществен интерес обаче е реализацията на отношението човек-свят като избор на поведение, представено от отделните герои на романа. Очертават се неочаквани проекции на културни модели, преминаващи през навика и просветената мисъл, при това в нееднозначно отношение към действителността на художествения свят, независимо от сходната си ориентация. Срещат се и три характерни примера на дистопия, два от които не са отбелязвани досега, а те реализират невероятното като възможно с оглед на литературното битие в множественост на пространство и време. Ще се направи опит за определение на конформизма и различните принципи на адаптацията.

Авторските промени в стихотворението „Напред!“ на Иван Вазов

Георги Георгиев

Обект на анализ са два текста на Иван Вазов – ръкописът на стихотворението „Напред!“, открит в Българския исторически архив на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, и първият отпечатан вариант, публикуван в стихосбирката „Под нашето небе. Нови стихотворения“ през 1900 г. Подходът ще бъде текстологичен, като целта на доклада е да се проследят настъпилите промени и да се потърси отговор на въпроса какво ги е наложило. Промените ще бъдат търсени както на фонологично, така и на лексикално равнище. Предварителните наблюдения показват, че направените авторски корекции, осмислени от гледна точка на действията, а не на мислещия човек, постигат целта си – да се отговори на повелите на времето.

Ние и другите в социокултурното поле на храненето (наблюдения върху материали от сп. „Читалище“ от 1872 година)

Милена Динева-Мулешкова

Човек конструира всекидневието си, като присвоява и употребява пространство за своите рутинни битови дейности, които иначе изглеждат ежедневно случващи се, отбелязва Мишел дьо Серто в „Изобретяване на всекидневието“. В тези „присвоени“ и усвоени пространства хората изживяват своето битие, подчинено и на чисто битовите потреби от дом, заслон, сигурност, храна. В търсенето на начини за тяхното задоволяване обществата изграждат системи от социокултурни полета на всекидневието. Такова поле е зоната на храненето, на гастрономическите практики, на кулинарния стереотип като проява на културата изобщо.

Експлицитно или имплицитно пространствата на храненето присъстват в голяма част от художествените текстове, както и в тези, които принадлежат към т. нар. „литература на факта“. Изследването на този проблем представлява особен интерес за формиращата се през последните десетилетия литературна антропология, която разглежда литературните и металитературните текстове като източник на културноантропологично познание.

Докладът насочва вниманието към три публикации в сп. „Читалище“ от 1872 година. Техен автор е Тодор Икономов, а материалите са посветени на „хранянето и храната на човека“. Статиите показват интереса му към проблемите на храненето като елемент от познанието за различните етноси и народи, т.е. като съществена част от представата за културноантропологическия облик на „ние“ и „другите“. Това предполага желанието му да „разкаже“ на българския читател повече за гастрономическия опит на другостта, видяна в лицето както на европейските, т.е. цивилизованите хранителни практики, така и в лицето на „злополучните народи“, неуспели да се домогнат и да усвоят припознатата като правилна гастрономическа норма.

Статиите на Икономов представляват ценна находка за литературния антрополог, опитващ се да очертае характеристиките на „своята“ идентичност в непрекъснатите ѝ докосвания, преливания, оттласквания към и от културноантропологическата представа за „другите“. В този план са и наблюденията в предложения доклад.

От турското кафене до виенския салон: прочит на българската следосвобожденска еkleктика

Калина Янева

Отношението и взаимовръзката между реалното физическо пространство и проявите на социалното се демонстрират в множество топови с неизброима номенклатура и размери, вариращи от конкретна пивница до градския площад. Традиционната битовост, старото живеене познават такива пресечни точки на релацията „конкретен топос – социален акт“ като „Ганковото кафене“ или кафенето на Хаджи Ахил, които в нова следосвобожденска България плахо могат да бъдат сравнени с новопоявилите се градски творчески клубове и салони по виенски образец. Еkleктиката на „новото“ и „старото“ сякаш историята събира в едно. Настоящият доклад представлява опит да се улови именно това „разнородно съчетание“, което често изявява механизми и тенденции, включително властови, които голямата социална история „знае“ или „усеща“, но трудно може да докаже с меродавни исторически свидетелства.

Карикатурата в естетическите виждания на Чавдар Мутафов, Емануил Попдимитров и Илия Бешков – визуалното надмощие на неприспособността

Биляна Борисова

Карикатурата е жанр на съпротивата и неприспособяването. Предлаганият доклад подлага на разглеждане три текста на тримата автори (Ч. Мутафов, „Карикатурата“, 1920; Ем. Попдимитров, „Българската карикатура“, 1934; Илия Бешков, „Карикатурата“, 1951), посветени на карикатурата не само като жанр в изкуството, но преди всичко като мощно средство за формулиране на активна позиция към действителността чрез нейния идеен и естетически потенциал на реформатор, възможностите ѝ да оказва натиск върху възприемателния хоризонт на публиката, а оттам и да предизвиква

рецептивен ответ. Акцентът е върху съпротивителните възможности на карикатурната творба чрез функционирането ѝ като хипостаза на стила (при Ч. Мутафов), като трансформатор на зрение (при Ем. Попдимитров) и като създател на ново измерение на реалността (при Ил. Бешков). В историческа перспектива (20-те, 30-те и 50-те години) мисленето върху нея се развива от естетико-философско към прагматично-функционално, но при все това чрез потенциала си на визуален разказ тя остава средство за противопоставяне и неприспособяване, съпротива и разобличаване.

VIII. Художествен превод, приспособяване и автономност на преводача

Робинзон Крузо и библиите

Мария Пилева

В настоящия доклад се обръща внимание на проблемите с присъствието в българските преводи на един от художествените детайли в романа „Робинзон Крузо“ – трите библии, намерени на круширания кораб и тяхното спасяване. Липсата или редуцирането им в повечето преводи на творбата на Даниел Дефо представляват индикация за съзнателна намеса от страна на преводачите, които се приспособяват към тенденциите на различните периоди, в които превеждат. Тъй като това е първото преведено англоезично белетристично произведение, с най-многобройни преводи, издания и преиздания, чрез него могат да се проследят тези тенденции и да се определи ролята му за развитието на българската литература.

Докладът засяга и превода на няколко важни за оригиналното произведение библейски теми и мотиви – блудния син, престъпление–наказание, съновидението, молитвите, спасяването на езичник и др. Разгледани са мотивите на Даниел Дефо да включи такива елементи в своя роман, както и връзката им с останалите части на творбата. Акцентирано е върху проблема с незачитането и цензурирането на библейските образи, теми и мотиви в периода на комунистическото управление на страната. Също така в доклада се обръща внимание на някои постижения и провали, направени от българските преводачи на романа. Рецепцията на „Робинзон Крузо“ се извършва чрез адаптирани и съкратени версии за много дълъг период от време, което е и една от главните причини за липсата както на библейските образи, теми и мотиви в повечето от тях, така и на самите библии.

Най-малките братя в старозаветния текст. Особенности на персонажната система и препратки в модерния наратив

Анелия Тотева

Попадайки в друга културна среда старозаветните сюжети често се деформират, поради ‚непрозрачност‘ на смисъла им за новите разказвачи. Но това не е

задължително. Адекватният превод на същността на детайлите в новите темпорални контексти дава възможност за задълбочен прочит и друга опитност на внушението.

Малкият брат от бестселъра на масовата култура еволюира също толкова динамично, колкото най-малкият брат в текстовете на Стария Завет, винаги през инициация. Малкостта и в двата случая се припокрива с избраност.

Докладът предлага четене през митологеми под знака на каноничните текстове и хипотеза за това как модерният медиен наратив създава алтернативна визия на някои истории, базирани на древното познание и литература.

Зони на натиск и зони на свобода в преводните норми на раннобългарската печатна книжнина

Драгомира Вълчева

Докладът изхожда от постановката, че преводът е дейност, която се подчинява на определени норми, схванати (по Гидеон Тури) като „социокултурни ограничения, характерни за дадена култура, общност или време“. Задава се въпросът доколко преводните норми, имплицитно наложени през ранния период на българската печатна книжнина – от *Рибния буквар* (1824) до списание *Любословие* (1844–1846), – се разполагат върху един континуум, осеян със зони на натиск и зони на свобода с оглед на изборите, пред които е изправен преводачът. През засичането на паратекстуалните изявления на самите преводачи с данни от личните им кореспонденции се избистрят разнопосочните ограничения на преводната дейност през периода: интралингвистични (състоянието на книжовния език), когнитивни (образователното равнище на преводачите и читателската общност), идейни (потребностите на зараждащата се българска културна система, програмните положения на зрялото Гръцко просвещение, съобразяването с властовите фактори в лицето на Високата порта, Вселенската патриаршия и руската имперска политика, целите на лицата и организациите, които финансират книжовния процес), организационни (липсата на печатница в централното българско пространство, трудността при набирането на средства за книгоиздаване и абонати, оскъдните канали за комуникация на образования елит). Стига се до извода, че ако по отношение на първоначалните, предварителните и текстолингвистичните преводни норми преводачът е заложник на горните ограничения, то по отношение на матричните преводни норми той се оказва компенсаторно и неочаквано свободен – до степен да си позволява пълно пренаписване на изходния материал.

Детската литература и личната преводаческа естетика

Дария Карапеткова

Настоящата литературна година в България преминава под знака на повишеното внимание към книгите за деца. Тази радваща констатация е резултат от осъзнатите щети след дълъг период на подценяване както на авторската, така и на преводната продукция, която излиза на българския книжен пазар за малките читатели. По отношение на чуждоезичните автори заглавията за деца се разпределят в две

направления: нови произведения и преиздания на отдавна преведени утвърдени произведения. Има и отделни случаи на нов превод на познато заглавие, като това дава повод за плодотворни съпоставки от гледна точка на възприетия преводачески подход. В литературата за деца особено силно са застъпени игрите на думи, значещите имена, римуваният стих – все сериозни предизвикателства при междуезиковия трансфер. Не са малко емблематичните имена на български преводачи, чиято работа е станала класически пример за висок професионализъм. Смогват ли новите поколения преводачи да продължат достойно тази традиция? Какъв тип езикова естетика възпитава новопреведената литература за деца и как това се отразява на българския език, който малките възприемат от книгите? И най-вече: доколко личният езиков усет на преводача е определящ за успеха на всяко негово преводно начинание? Ще се опитаме да отговорим на тези и сходни на тях въпроси, като използваме разнообразен набор от конкретни примери.

„Мълчаливите диалози“ в превода (няколко стратегии в полско-българския и българо-полския литературен превод)

Адриана Ковачева

Съвременните теоретици на превода, между които с особено постоянство Лорънс Венути, Андре Лефевр и Антъни Пим, често поставят въпроса каква стратегия трябва да възприеме преводачът – дали да адаптира текста към своята културна среда, т.е. да „колонизира“ чуждостта му или да се опита да я запази, приближавайки превода до спецификата на оригинала, рискувайки неразбиране от страна на читателите. Този въпрос се усложнява допълнително, когато преводачът е и оригинален творец, поет или писател. Бих искала да разгледам този проблем през призмата на термина „мълчаливи диалози“, разбиран като междутекстов паралелизъм, изграждан от анализатора/литературоведа/преводача.

Приемайки, че преводачът е един от най-внимателните читатели и анализатори на преведения текст, може да възприемем неговите конкретни преводачески решения като опит за установяване на диалог с чуждия автор, неговия текст или със собствената му интерпретация на чуждото произведение. Разглеждайки превода като текст, който влиза в „мълчалив диалог“ със своя оригинал, ще трябва обаче да признаем, че той е „реплика“ предимно на самия преводач, което неминуемо ограничава възможността в него да „проговори“ чуждостта.

От тази гледна точка бих искала да съпоставя преводаческите практики на Дора Габе и Хана Карпинска. При срещата си с полската поетеса Анна Каменск Дора Габе избира стратегия на оприличаването. От своя страна Хана Карпинска, превеждайки „Търновската царица“ на Емилиян Станев, остава в особена близост до оригинала. Интересува ме въпросът какъв вид диалози с преведените произведения формират двете преводачки и дали чрез техния глас чуждите текстове „проговарят“ в чужда езикова и културна среда.

Проблеми при художествения превод. Критика на превода

Десислава Бошнакова

Докладът, който бих искала да изложа на предстоящата конференция, ще занимае публиката с конкретен художествен преводен текст: книгата на Георги Господинов „Естествен роман“ в превод на Зорница Христова. Като вземем под внимание факта, че различните езици не се вписват в текста по един и същ начин, става ясно, че художествената литература е предизвикателство за превода и то не само с граматиката си, а и с извън лингвистичните фактори на езика, който предлага тя, както и с експерименталните преобразования, които често се налагат при пренасянето на образи от един език на друг. Това е изпитанието, в което художественият текст се превръща. Ето защо преводът на *Natural Novel* (*Естествен роман*) ще бъде разгледан не като разказ, а като език (но от неговата прагматична страна), с който се разказват истории. За тази цел обаче следва да се изложат разсъждения както за повествованието на Георги Господинов, така и за функцията на неповествователните форми в романа. Казано с други думи, обект на изследване ще бъде *поетичното* и *поетическото* писане на автора – първото заради настроението, което създава в прозата, а второто – ами то по принцип е задължително за всяко художествено писане, защото идва от поетика, а всяка литература си има такава – повече или по-малко успешна и интересна. Поставената задача следва да се изпълни с оглед на работата на преводачката, като се държи сметка за това дали е успяла да отчете музиката на текста и експресивните стойности на езика. Струва ми се важно да подчертая, че всяко едно (теоретично) твърдение следва да бъде подкрепено или опровергано с примери от преводния текст и от оригинала. Освен това с доклада следва да се изложат разсъждения по отношение на стила на писане на автора, *играта* при превода, уловките, тънкостите и загубите при превод, както и семиотичното и семантичното функциониране на *Natural Novel* като реализирана представа при превода от български на английски език.

Кръгла маса Литература и техника

Техниката е форма на самореализация на човека, чрез която той заявява своята воля за надмощие над природата и едновременно отказва си и способността си да се приспособява към нея. Тя е израз на стремежа към опознаване на света не само в неговите физически, но и в неговите метафизически аспекти. С оглед на тази проблематика участниците в кръглата маса „Литература и техника“ ще анализират присъствието на различни технически реалии в българската литература, като се опитват да изясняват значимостта на проблема за техниката за формирането и развитието на българската модерност и на българската национална и културна идентичност. Ще бъде обсъдено както отношението между техника и литературен жанр, така и социалният контекст на произведенията.

Възрожденският телескоп

Сирма Данова

Докладът цели да изработи различни представи за възрожденската модерност и възрожденския човек през фигурата на телескопа. Образът навлиза в българската литература от средата на XIX в. Проследявам как телескопът се превръща в инструмент на една тълкувателна култура. В предстоящия доклад откроявам три функции на предмета: 1) онирично-утопична (идентификационна); 2) прогностична; 3) комуникативна. За първи път телескопът се появява в автобиографичния текст на Георги Раковски „Три съня“ (1851), където представлява инструмент за идентификация на едно възжелано като родно етническо землище. Далекогледът в този текст участва в по-архаичен прогностичен дискурс, наречен от Раковски в други текстове *птицезрение* (птицегадание/*auspicium*). Телескопът е и медиум на астрологичните предсказания във възрожденските календари, които, донякъде основавайки се на характеристиките на средновековните гадателни книги, всъщност оповестяват очевидното в настоящето. В този смисъл телескопът не може да се мисли без гледащия през него възрожденски човек. В случая с календарите гледната точка принадлежи на звездочетеца, като неговият образ често съвпада с авторитетна за общността фигура – на публициста например. Такива са календарите на Петко Славейков. Що се отнася до настоящето, календарите имат свой граничен на разцъфтяващата публицистика познавателен статут. (В един календар от 1868 г. прочутият астроном Казабий захвърля телескопа си и изоставя кариерата си на звездоброец, защото монополът над знанието вече принадлежи на вестникарите.) Докладът ще се фокусира преимуществено върху комуникативната функция на телескопа, онагледена чрез анализ на любовна сцена от книгата на Светослав Миларов „Спомени от цариградските тъмници“ (1876).

Машината в служба на човека: надмощие и подчиняване (наблюдения върху пътеписа „Три дни с миноносеца „Дръзки“ на Кирил Христов)

Владимир Игнатов

Текстът има за цел да проследи техниките на повествователно изграждане на образа на машината (миноносеца), който в разглежданата творба придобива статут на водещ обект на художествения изказ, имащ подчертано сюжетопораждаща и сюжетоорганизираща роля. Наблюденията се спират и върху фигурата на героя разказвач – *homo viator*, - (само)ситуиран в особената ситуация на засрещане, успоредяване на две различни, но взаимодопълващи се конципиращи гледни точки към изобразяваното – екстериорните позовавания с оглед спецификите на заобикалящото и интериорните фокусираня върху устройството на онази „малка, но могъща морска единица“, служеща за упражняване на надмощие и подчиняване. Прямо тези два подхода на идейно-естетическо послание и внушение „Дръзки“ има своеобразна обединителна функция, заради което се допуска твърдението, че, условно казано, военният кораб се превръща в равноправен, пълноценен герой в съзерцателно-дескриптивната оптика на разказването.

Радио и литература: пресичания и взаимодействия в български контекст

Андрей Ташев

В края на ноември 1929 г. в България се ражда нова медия – радиото. Само за няколко години то се утвърждава като мощна обществено-политическа и културна институция. Една от основните мисии на българското радио още от самото му зараждане е да излъчва различни произведения на изкуството – музика, песни, театрални и оперни постановки. В програмата му присъстват, макар и да не заемат водещо място, и литературни творби, четени от актьори или от авторите си. Така радиото и литературата се развиват в тясно сътрудничество и взаимодействие, при което неизбежно си влияят едно на друго. От една страна, като съвършено нов канал за комуникация с аудиторията, който има свои технически, формални и съдържателни специфики, радиото поставя пред авторите и изпълнителите на литературни произведения определени изисквания и условия. От друга страна, радиото става обект на множество литературни и публицистични творби, водещи писатели се включват чрез творбите си в дискусиите за българското радио и така оказват влияние върху развитието му.

Целта на настоящия доклад е да изследва отношенията между радиото и литературата в България, като отговори на няколко конкретни въпроса: Какви изисквания поставя радиото пред литературните произведения? Води ли този „натиск“ до някакви промени в българската литература и ако да – до какви? Как и с какви средства литературата ни повлиява на развитието на българското радио? Радиото или литературата взема надмощие в тези отношения и стига ли се до взаимно приспособяване? Отговорите на тези въпроси ще бъдат потърсени в първия етап от историята на радиоразпръскването в България (1929 – 1944), когато се полагат основните принципи на отношението „радио – литература“ в страната ни.

Пътят на машините: механизми за овладяване на пространството в научнофантастичния свят на Георги Илиев

Мария Русева

Обект на доклада са различните образи на „измислени“ машини в двата научно-фантастични романа на Георги Илиев „О-Корс“ и „Теут се бунтува“ от 30-те години на ХХ век. „Умората“ от живота, обхванала планетите и звездите – слънцето е изгаснало („О-Корс“), планетата е престанала да се върти около оста си („Теут се бунтува“), приковава човека между „отровите на несполуката и замайващите аромати на надеждите“ за възстановяване на космичния и природен ред. Пропадането на вселената провокира изобретяването на нови пътища и способности за съхраняване човешкото съществуване – чрез прокопаването на подземни градове в недрата на Земята („О-Корс“) и пригодяването към вечната нощ и вечния ден („Теут се бунтува“). С помощта на роботи (силодей, самодей), машини за придвижване (самоход, скороход, скоролет), специални измервателни уреди (трусомер, времемер, слънцемер) и други машинки, научно-техническият прогрес следва да компенсира „недъгавостта“ на

настоящото, да възвърне усещането за контрол на човека и възможността за усъвършенстване на собственото бъдеще. И в двата романа обаче се задава усещането за синтетичност на съществуването, за прокарването на пътища по една „болна“ земя. В настоящия доклад ще се проследи как посредством техниката може да се пре моделира светът и доколко машините на бъдещето успяват да заменят природата, създава човека. Ще се търсят отговори на въпросите може ли човекът да овладее/завладее вселената и нейните закони и какви рискове/опасности крият шеметните кроежи на неговия дух.

Поглед отгоре. Жанрът на аерописа в българската литература

Надежда Стоянова

Самолетът за българската междувоенна литература се възприема не само като възможност времето и пространството да бъдат преживени по един интелектуално и сетивно непознат до този момент начин, но и като още един знак за възможността българското да бъде мислено в режима на модерното, а особена заслуга за това има „Българският аероплан“ на Маринети. Любопитно е развитието на един нов жанр за българската литература – този на *аерописа*. Активни при разработването му са автори като Елисавета Багряна, Ана Каменова и други (публикували по страниците на сп. „Летец“), а интересът към него дава както нови ракурси за осмисляне пътеписното ни литературно наследство, така и на разместванията, които настъпват в жанровата картина от 30-те години. И не на последно място, аерописът е свидетелство за авангардистката рефлексия върху отношението „машина-литература“, защото в интенцията на тези текстове би могло да се открие желанието на българските автори за „съучастничество“ в „раждането“ на едно ново изкуство, което дава израз на променения светоглед на човека (вж. книгата на Л.Димитрова-Малинова, Л. Димитров, „Багряна и Словения“). Аерописите във висока степен отразяват осмислянето на човешкото надмощие в техническия век, отразено в промените в хронотопа: скъсяването на времето до мигновеността, разширяването на пространството до безпределност, отделянето на човека от делничното, от подобното и тленното, и въздигането му до мащабите на извънредното.